

Operatör Emin Bey (Erkul) (1881-1964)

Osmanlı Devleti'nin son devrine tanıklık eden, Millî Mücadele dönemi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında önemli görevler üstlenmiş olan doktor ve siyaset adamı.

Emin Bey, 1881 yılında bugün Yunanistan sınırları içerisinde bulunan Serfice sancağının Grebene kazasında doğmuştur. Babası bir dönem Erzurum vilâyetinde vergi müdürlüğü vazifesini ifa eden ve son olarak da Edirne vergi müdürlüğü görevini yürütmüş olan Yahya Efendi, annesi Hasbiye Hanım'dır. Emin Bey, ilk tahsilini memleketinde tamamladıktan sonra İstanbul'a gelerek ortaöğrenimine Soğukçeşme Askerî Rüştiyesi ve Çengelköy İdâdîsi'nde devam etmiştir. Yüksek tahsilini Mekteb-i Tıbbiye-i Askerîye'de sürdürmüş, Ağustos 1905'te bu okuldan yüzbaşı rütbesiyle mezun olmuştur. 6 Aralık 1905'te Gülhane Askerî Hastanesi cerrahi servisinde yardımcı tabip yüzbaşı olarak vazifeye başlamış, 28 Temmuz 1906'da operatörlük sertifikası almıştır. 15 Haziran 1908'de ünlü hekim Deycke Paşa'nın yardımcılığına atanmış, diğer yandan hocası Wieting Paşa'nın teşvikleri ile cerrahi ihtisası için 1909 yılında Almanya'nın Hamburg şehrine gitmiştir. Yolculuğu sırasında Budapeşte Uluslararası Tıp Kongresi'ne katılan Emin Bey, ilerleyen süreçte burada öğrendiği iyotla ameliyat sahası temizleme yönteminin Türk tıp literatürüne girmesini sağlamıştır. Uzmanlık eğitiminin ardından ülkeye dönerek 12 Kasım 1909'da hastane operatörü olmuştur. Sonrasında Gülhane Askerî Hastanesi cerrahi hastalıklar ikinci muallimi ve Mekteb-i Tıbbiye-i Askerîye'de cerrahi hastalıklar muallim muavini olarak vazifelendirilmiş, bir buçuk yıl kadar da vekil muallimlik yapmıştır. 1910 yılında sağlık sebeplerini gerekçe göstererek askerlikten istifa

Kaynak: F. Bengi Seyyidoğlu Arşivi

Kaynak: F. Bengi Seyyidoğlu Arşivi

etmiş ve eğitim masraflarını ödemiştir. Hekimlik kariyerini Afyonkarahisar'da açtığı özel hastane ile sürdüren Emin Bey, gördüğü ilgi üzerine ikinci özel hastaneyi de Konya'da tesis etmiştir. 1912-1913 yılları arasında cereyan eden Balkan Harbi esnasında Üsküp Hilâl-i Ahmer (Kızılay) Hastanesi'ne tayin edilince yeniden devlet hizmetine girmiş; ancak şehrin Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinden çıkması nedeniyle görevine başlayamamıştır.

Emin Bey, 1913 yılında uzun yıllar hizmet edeceği Bursa vilâyetine sıhhiye müdürü olarak atanmıştır. 1914'te, görev yaptığı Bursa Gureba Hastanesi'nde "Hüdâvendigar Etibba Cemiyeti" isimli tabipler birliğinin kurulmasına öncülük etmiştir. 1915'te altı ay kadar vekâleten Bursa belediye reisliği vazifesini üstlenmiştir. Bu kısa süreli belediye reisliği döneminde şehre önemli hizmetlerde bulunmuştur. 1917 yılında Bursa Gureba Hastanesi başhekimliği görevine getirilmiş, yine aynı dönemde Bursa Askerî Nekâhethâne ve Menzil hastaneleri başhekimliği vazifelerini yürütmüştür. 1917 senesinin sonlarına gelindiğinde Bursa Gureba Hastanesi sertabipliği ve operatörlüğü görevlerinden azledilerek 1918 yılında Batum sıhhiye müdürü olarak tayin edilmiştir. Ancak istifa etmesi nedeniyle Batum'daki vazifesini yerine getirmemiştir.

Emin Bey, Bursa'da yürüttüğü başarılı faaliyetleri sebebiyle devlet tarafından birçok kez ödüllendirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin önemli teşkilatlanmalarından olan Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Millîye Cemiyeti'ne yapmış olduğu yardımlardan dolayı iki kez altın Donanma Madalyası ile mükâfatlandırılmıştır. Diğer yandan Bursa şube başkanlığını üstlendiği Hilâl-i Ahmer Cemiyeti içerisindeki faydalı icraatından ötürü gümüş Hilâl-i Ahmer Madalyası ile taltif edilmiştir. Donanma ve Hilâl-i Ahmer madalyaları dışında İslam mücahidi Şeyh Senûsî'ye yaptığı başarılı ameliyat nedeniyle altın Liyakat Madalyası'na layık görülmüştür.

Emin Bey, 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi'nin akabinde başlayan direniş hareketlerine katılmış ve bu bağlamda Millî Mücadele cephesindeki yerini almıştır. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlar tarafından işgali sonrasında Bursa'da Miralay Bekir Sami (Günsav) Bey öncülüğünde kurulan Redd-i İlhak Cemiyeti'nin üyeleri arasında bulunan Emin Bey, Sivas Kongresi'nden sonra Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'ne dönüştürülen teşkilâtın idare heyeti içerisinde yer almış; böylece mücadelenin vilâyetteki örgütlenmesine önemli katkılar sağlamıştır.

Emin Bey, tarihe Son Osmanlı Mebusan Meclisi olarak geçen ve 12 Ocak 1920'de toplanan meclise Bursa'dan sekizinci sırada aday gösterilmiş; ancak seçilememiştir. Emin Bey, yine Bursa'dan aday gösterildiği Birinci Büyük Millet Meclisi seçimlerinde ise vilâyet genelinde en yüksek ikinci oyu alarak mebus olmaya hak kazanmıştır. Dönem boyunca çeşitli konularda 147 konuşma yapan ve 13 soru önergesi veren Emin Bey, bu bağlamda Birinci Büyük Millet Meclisi'nin en aktif mebuslarından biri olmuştur. Kendisinin önerge ve tekliflerinden bazıları o dönem ciddi eleştirilere maruz kalsa da Cumhuriyet'in ilanından sonraki süreçte birçoğunun yeni yönetim tarafından karşılık bulduğu görülmektedir. Örneğin; Sinop Mebusu Şevket Bey ile 29 Nisan 1920 tarihinde verdikleri fes yerine kalpak giyilmesine dair taktir meclis çoğunluğu tarafından reddedilse de 25 Kasım 1925 tarihinde çıkarılan Şapka Kanunu ile beş yıl önceki düşüncelerinin daha radikal reformlarla neticelendiği görülmektedir. Yine Emin Bey'in memlekette birbirinden farklı ölçüler

bulunmasını öne sürerek metrenin uzunluk ölçüsü olarak kullanılmasına dair sunduğu 18 Haziran 1921 tarihli kanun teklifi, içerisinde bulunulan dönemin meşguliyeti nedeniyle karşılık bulmasa da 26 Mart 1931 tarihinde çıkarılan bir kanunla eski ölçü ve tartılar ile ilgili birimler kaldırılarak metre ve kilo gibi uluslararası ölçü birimlerinin kullanılmasına karar verilmiştir. Dahası meclis tarafından yeni birimler kabul edilirken gerekçe olarak Osmanlı toplumunda kullanılan ölçü ve tartı birimlerinin birbirinden farklı olması gösterilmiştir. Yani Emin Bey'in on yıl önce meclisin gündemine taşıyarak savunduğu kanun teklifi, on yıl sonra aynı gerekçelerle kabul edilerek yasallaşmıştır. Millî Mücadele dönemi boyunca mecliste Mustafa Kemal Paşa'ya yakın bir siyaset anlayışıyla icraatını sürdüren Emin Bey, parlamentonun fikrî olarak iki gruba ayrıldığı dönemde "Birinci Grup" içerisinde yer almış ve çalışmalarını bu grubun amaçları doğrultusunda yürütmüştür. Ayrıca meclisteki disiplinin bozulduğu süreçte düşünülen tedbirlerden biri olarak hayata geçirilen Selamet-i Umûmiye Komitesi'nin de kurucuları arasındadır.

Emin Bey, Millî Mücadele'nin siyasi tarafı kadar askerî kanadında da sorumluklar üstlenmiştir. Aldığı askerî tıp eğitimi cephelerde tatbik etme imkânı bularak hiçbir askerî rütbesi olmamasına rağmen İkinci İnönü Muharebesi'ne kadar olan süre zarfında Batı Cephesi'nin tek operatörü olarak yaralı askerlerin ameliyatlarını gerçekleştirmiştir. Öte yandan bazı mebus arkadaşlarıyla birlikte kurmuş oldukları küçük çaplı bir üretimhanede ordunun süngü ve diğer lojistik ihtiyaçlarının karşılanması için gayret göstermiştir.

Önceki dönemlerde devlet tarafından birçok madalya ile mükâfatlandırılan Emin Bey, Cumhuriyet'in ilanından sonraki süreçte de İstiklâl Madalyası ile taltif edilmiştir. İstiklâl Madalyası Kanunu'na göre Birinci Büyük Millet Meclisi'nde görev yapan mebuslara yeşil şeritli madalya verilirken cephede vazife yürüten kişilere kırmızı, cephe gerisinde hizmet verenlere ise beyaz şeritli madalya takdim edilmiştir. Emin Bey hem Birinci Büyük Millet Meclisi'nde mebus oluşu hem de Batı Cephesi'nin fahri cerrahi müşaviri ve operatörü olarak ateş altında verdiği mücadelelerden dolayı Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kırmızı-yeşil şeritli madalyaya lâyık görülmüştür.

Emin Bey, bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından aday gösterildiği 28 Haziran 1923 tarihli İkinci Büyük Millet Meclisi seçimlerinde yeterli oy alamayarak parlamentoya girememiştir. Faaliyetlerine Bursa'da devam eden etmiş, ilk olarak mütareke devrinde icra ettiği Bursa Vilâyeti İdare Meclisi üyeliğine ikinci defa seçilmiş ve işgalden kurtulan şehrin yeniden ihyası için çalışmalar yürütmüştür. 5 Haziran 1924'te Cumhuriyet rejimi tarafından İstanbul'a atanan ilk şehremini olmuş ve bu görevini 19 Ocak 1926 tarihine kadar sürdürmüştür. Cumhuriyet belediyeciliğinin "hazırlık evresi" olarak nitelendirilen bir dönemde, İstanbul gibi Türkiye'nin en köklü ve kalabalık şehrinde iş başına gelen Emin Bey, aktif bir yönetici profili çizerek kente önemli hizmetlerde bulunmuştur. Onun döneminde bilhassa şehrin kanalizasyon, su ve sağlık ihtiyaçlarının karşılanmasında yoğun bir mesai harcanmış, diğer yandan "İstanbul Şehremaneti Mecmuası" isimli bir dergi çıkarılarak kent hayatına dair iş ve işleyişler kamuoyu ile paylaşılmıştır. Dünya belediyecilik sistemlerinin sürekli olarak takip edildiği bu zaman diliminde, İstanbul'un gelişmiş kentler statüsüne yükselebilmesi için yoğun çaba sarf edilmiş; bizzat Emin Bey tarafından Edouard Joyant'ın "Traite d'Urbanisme" isimli kitabı Fransızcadan çevrilerek "Şehircilik" adıyla basılmıştır. Ayrıca bu dönem, genç Cumhuriyet'in siyasal, iktisâdi ve sosyal yönlerden birbirini takip eden reformlarla dolu yıllarına denk geldiğinden, kendisi belediyecilik hizmetlerinin yanı sıra Ankara'nın talimatları doğrultusunda İstanbul'u inkılâplara hazırlama görevini de üstlenmiştir. Bu bağlamda doğrudan Mustafa Kemal Paşa tarafından Şapka İnkılâbı öncesi İstanbul'da gerekli hazırlıkları yapmakla görevlendirilen Emin Bey, 29 Ağustos 1925'te bütün belediye memur ve mensuplarının fesi terk ederek şapka ile vazife başına gelmelerine dair bir tamim yayınlamıştır. Böylece İstanbul Şehremaneti'nde görev yapan memurlar, Şapka Kanunu'nun yayınlanmasından 89 gün önce şapka giymeye başlamışlardır. Mebus olarak vazife yürüttüğü zaman diliminde fes

yerine kalpak giyilmesine dair tahrir veren Emin Bey, kaderin bir cilvesi olarak önergelyi verdiği tarihten beş yıl sonra İstanbul'da halkı Şapka İnkılâbı'na hazırlayan en önemli şahsiyet olarak göze çarpmaktadır.

Emin Bey, İstanbul şehreminliğinden asıl nedeni siyasi olsa da sağlık sebeplerini gerekçe göstererek istifa etmiş, ardından işletmesi kendi şehreminliği döneminde Mario Serra isimli bir müteşebbise verilmiş olan Yıldız Gazinosu'nda idare heyeti reisliği yapmıştır. Gazinonun kapanmasının ardından bir yazıhane açarak ticaret hayatına atılan Emin Bey, bir süre sonra burayı kapatarak doktorluk mesleğine geri dönmüştür. Nuruosmaniye Caddesi'ndeki 34 numaralı binada bulunan muayenehanesinde cuma günleri hariç hastalarını tedavi etmiş, ameliyatlarını ise Tophane civarındaki İtalyan Hastanesi'nde yapmıştır. 3 Mart 1932 tarihinde sigortacılığın ulusallaşması adına 1929 yılında Türkiye İş Bankası tarafından kurulan Millî Reasürans T.A.Ş.'in yönetim kuruluna seçilerek burada 29 Mart 1950'ye kadar üye, başkanvekili ve başkan sıfatlarıyla görev yapmıştır. 1 Ocak 1934 tarihinde ise Osmanlı Bankası yönetim kurulu üyeliğine seçilmiş ve bu görevini de 10 Temmuz 1953'e kadar sürdürmüştür. 2 Mayıs 1939 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri Askerî Cerrahlar Derneđi fahri üyeliğine seçilen Emin Bey'e, Washington'da düzenlenen bir törenle üyelik beratı ve nişanı takdim edilmiştir. 7 Şubat 1947'de Bursa Belediye Meclisi'nin 131 sayılı kararıyla "Bursa Fahri Hemşehriliği"ne lâıyk görülmüştür. Kendisi, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu ile Türkiye Satranç Federasyonu Derneđi'nin kurucuları arasındadır. Aynı zamanda Türkiye Satranç Mecmuası'nın imtiyaz sahibi olup, mecmuada yazı işleri müdürü olarak da görev yapmıştır. Amerikan Koleji'nin Türkiye vekili ve müessisi olan Emin Bey, Rumca, Fransızca, İngilizce ve Almanca bilmektedir.

Oldukça dinamik bir hayat sürdüren Emin Bey, İstanbul şehreminliğinin ardından ara verdiği siyasi faaliyetlerine ilerleyen yıllarda devam etmek istemiş, bu minvalde ilk olarak 1950 seçimlerinde Bursa'dan bağımsız mebus aday olmuş; lakin aldığı 350 oy neticesinde meclise girememiştir. 11 yıl sonra ise bu defa 1961 Anayasası ile teşkil edilen Cumhuriyet Senatosu için İstanbul'dan bağımsız adaylığını koymuş; fakat 2.289 oy alarak bir kez daha emeline ulaşamamıştır. Buna rağmen yetkisi dâhilinde 15 kontenjan üye atama hakkı bulunan dönemin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'e mektup yazan Emin Bey, seçim sürecinde fırsat eşitsizliğine maruz kaldığını ifade etmiştir. Ancak bu mektup bir sonuç vermemiş ve kendisi senatör olarak atanamamıştır.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde ve yeni rejimin ilk yıllarında önemli görevler üstlenen, hırslı ve mücadeleci karakter yapısını yaşamının sonuna kadar muhafaza eden Emin Bey, 3 Haziran 1964 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir. Cenazesi 5 Haziran 1964 günü Kadıköy Osmanağa Camii'nde kılınan cenaze namazının ardından Merdivenköy Mezarlığı'nda bulunan aile kabristanına defnedilmiştir. Onun vefatıyla Türk siyasi hayatı önemli figürlerinden birini yitirmiştir. Geride bıraktığı hatıraları, köşe yazıları ve kitap tercümeleleri ise özellikle Türkiye Cumhuriyeti tarihi alanında çalışan araştırmacılar için önemini muhafaza etmektedir.

Umut DERE

KAYNAKÇA

Arşivler

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Arşivi (CA), Sıra No: 04002289, Kayıt No: 352831, Ek No: 204.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO), nr. 3339/250398; nr. 3823/286681. İrade, Dosya Usulü İradeler Tasnifi (İ. DÜİT), nr. 73/73; nr. 74/106; nr. 68/46. İradeler Taltifat (İ. TAL), nr. 503/11. Dâhiliye Nezâreti Umûr-ı Mahalliye-i Vilâyat Müdüriyeti Belgeleri (DH).

UMVM), nr. 157/88.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi (TBMM Arşivi), Mehmet Emin Erkul Sicil Dosyası, Sicil No: 79.

Resmî Yayınlar

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC), Devre: I, İçtima Senesi: I, C I, Oturum: II, (29 Nisan 1920), s. 149-150; Devre: I, İçtima Senesi: II, C X, Oturum: I, (18 Haziran 1921), s. 385; Devre: I, İçtima Senesi: II, C XI, Oturum: I, (27 Haziran 1921), s. 56-58; Devre: I, İçtima Senesi: II, C XVI, Oturum: I, (16 Ocak 1922), s. 65-66.

Gazeteler

Cumhuriyet, nr. 35, 10 Haziran 1924, s. 1; nr. 385, 3 Haziran 1925, s. 1; nr. 2562, 25 Haziran 1931, s. 8.

Milîyet, nr. 5034, 5 Haziran 1964, s. 7.

Hatırat ve Telif Eserler

Askerî Tıbbiye Mezunu Olan ve Halen Hayatta Bulunan On Altı Doktorumuzun Ellinci Yıl Jübilesi Hatırası, Vakıf Matbaası, İstanbul, 1955.

ÇAKMAK, Fevzi, **Bursa Yerelinde Cumhuriyet Halk Partisi (1946-1960)**, Bursa Nilüfer Belediyesi Yayınları, Bursa, 2014.

“Emin Erkul”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (DBİA)**, C 3, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 1994.

ERGİN, Osman Nuri, **İstanbul Şehreminleri (Büyükşehir Belediye Başkanları) 1855-1928**, yay. haz. Ahmed Nezih Galitekin, İşaret Yayınları, İstanbul, 2007.

ERKUL, Emin, “Mesleki Hatıralarım” **Poliklinik-Aylık Tıp Gazetesi**, S 167-168, Ayrı Basım, Tan Matbaası, İstanbul, 1948.

ERKUL, Operatör Emin, **Millî Mücadele ve Cumhuriyet Devrine Ait Hatıralar**, yay. haz. Umut Dere, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2020.

ETKER, Şeref, **İkinci Meşrutiyetin Tabip Örgütleri**, Libra Yayıncılık, İstanbul, 2017.

KÖSTÜKLÜ, Nuri, “Sosyal Alanda Yapılan İnkılâplar”, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, C II, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2011.

MALKOÇ, Eminalp, **Cumhuriyet’ten Büyük Söylev’e Ankara-İstanbul İkilemi (1923-1927)**, Derin Yayınları, İstanbul, 2014.

Op. Dr. Emin Erkul’un Millî Mücadele Anıları, yay. haz. Melih Tinal, Zeus Yayınları, İzmir, 2011.

TANÖR, Bülent: **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013.

TEKELİ, İlhan, **Cumhuriyetin Belediyecilik Öyküsü (1923-1930)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2009.

Türk Parlamento Tarihi, Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923, C III, yay. haz. Fahri Çoker-Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu, TBMM Yayınları, No: 6, Ankara, 1995.

ZİYAOĞLU, Rakım, **İstanbul Kadıları Şehreminleri Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi 1453-1971 İdari-Siyasi**, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1971.

Makaleler

DUYGULUER, Feridun: “Şehircilik ve Planlama Tarihinden: Doktor Emin Bey ve Edouard Joyant”, **Planlama**, S 3, İstanbul, 2004, s. 55-58.

ERKUL, Emin: “Garp Cephesinde Benden Başka Operatör Yoktu” **Dün Bugün**, C I, S 9, 30 Aralık 1955, s. 20-21.

Tezler

DERE, Umut, “Operatör Emin (Erkul) Bey’in Hayatı, Mebusluğu ve Şehreminliği”, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2018.

YILDIRIM, Yusuf, “Emin Erkul’un Mesleki ve Siyasi Biyografisi”, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2017.

01/10/2022 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/operator-emin-bey-erkul-1881-1964/?pdf=5416> adresinden erişilmiştir